

**Моніторинг навчальних досягнень учнів
як засіб управлінської діяльності школи**

У статті проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід організації та проведення моніторингу в системі освіти. Розглянуто основні складові методики проведення моніторингу на базі загальноосвітньої школи.

Ключові слова: навчально-виховний процес, моніторинг, педагогічний моніторинг, освіченість, обдарованість, соціум, навчальні досягнення учнів.

Зміни в соціальному та економічному житті держави, акцентів розвитку суспільства взагалі висуває нові вимоги до підготовки підростаючого покоління. Зрозуміло, що основою цієї підготовки є загальноосвітня школа, яка повинна не тільки надати учню систему якісних освітніх послуг, а й сформувати особистість спроможну адаптуватись до швидкозмінних вимог сьогодення. Відповідно стає актуальним завдання підвищення якості підготовки в певному навчальному закладі, формування готовності випускника школи до вибору певного професійного шляху і т.п. Для практичної реалізації даного завдання виникає потреба отримання інформації з метою корегування як методики роботи вчителя в конкретному класі з окремим учнем, так і навчально-виховного процесу у школі взагалі. Тобто необхідно проводити не періодичний аналіз навчальної діяльності учня, класу, роботи вчителя, а систематичний багатоаспектний моніторинг діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу взагалі. Тільки таким підхід, на наш погляд, може забезпечити реальну, необхідну на сьогоднішній день якість освіти, яка є одним із визначальних чинників світового розвитку, умовою успішного існування держави у світовому співтоваристві. Як зазначено у Національній доктрині розвитку освіти: «Якість освіти є національним пріоритетом, передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту» [1, с.7].

Аналіз поняття «якість освіти», та критеріїв його оцінки дозволяє зробити висновок, що завжди мова йде про певні наперед задані норми, або стандарти та відповідність ним одержаного результату діяльності. І в залежності від міри кореляції стандарту та результату визначається якість діяльності. Світовий досвід свідчить, що рівень досягнення стандартів найбільш доцільно визначати з допомогою моніторингу.

Мета нашого дослідження – розробити методику проведення моніторингу на базі загальноосвітньої школи.

На основі мети було сформульовано дослідницькі задачі: 1) проаналізувати зарубіжний та вітчизняний досвід організації моніторингу в освітній галузі; 2) розробити методику моніторингу діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Слід зазначити, що процес становлення та розвитку освітнього моніторингу складає кілька етапів. Вважається, що перші елементи моніторингу було запроваджено у 30-50 – і роки Прогресивною освітньою асоціацією у США, у 50 – і роки – в Європі. У 60-70 –і роки була проведена спроба обґрунтувати концептуальні засади моніторингу та розробити критерії оцінки роботи освіти. І тільки у 80-90 роках моніторинг почали розглядати як цілісну систему, яка включає збір даних на різних рівнях освіти, враховує контекстуальну інформацію, ресурсний внесок, освітній процес та його результати і передбачає інтерпретацію одержаних фактів для окреслення дальших дій. Інструментами моніторингу є освітні індикатори, що визначаються як статистичні дані для забезпечення інформацією про стан та напрямки розвитку освітньої системи взагалі та її окремих складових зокрема. Більшість індикаторів виражаються у кількісних параметрах. На сьогодні розроблено і функціонує декілька моделей моніторингу, а відповідно і систем індикаторів, але у всіх присутні індикатори, що відображають контекст, вкладені в освіту ресурси, організацію освіти, досягнення учнів, учителів.

В Україні та Росії останнім часом з'явилися дослідження, в яких достатня увага приділяється теоретичному та практичному аспекту моніторингу освіти.

Над даною проблемою працюють Л. Забродська, А. Єрмола, Н. Крупеніна, В. Кальней, Ю. Романенко, А. Сологуб, С. Шишов та ін. Аналіз цих та аналогічних досліджень свідчить, що на сьогодні ще не вироблено єдиного підходу до моніторингу в освіті, як до певної функціонуючої системи. [14,15]

Проаналізувавши досвід організації та проведення моніторингу на рівні школи та класу, ми приступили до розробки методики проведення моніторингу в навчальному закладі, яка б сприяла підвищенню якості освіти. Ця задача стала основою для постановки методичної проблеми на рівні школи: “Удосконалення організації навчально-виховного процесу шляхом застосування інноваційних технологій та впровадження моніторингових досліджень для вивчення його ефективності”.

При розробці методики були опробовані різні підходи, засади організації цього процесу, проаналізовано досвід організації моніторингу в навчальних закладах. В результаті цього ми дійшли висновку, що моніторинг на рівні школи повинен розглядатись як єдиний процес в якому органічно поєднуються різні аспекти (засоби) його прояву. Виходячи з цього основні напрями діяльності педагогічного колективу щодо проведення моніторингових досліджень повинні проводитись за такою логічною схемою: напрям моніторингу – мета – завдання – шляхи реалізації. Зміст даної схеми наступний.

Напрямок – педагогічний моніторинг.

Мета: визначити ефективність організації навчально-виховного процесу (НВП) у школі, раціональність та доцільність використовуваних педагогічних засобів, їх відповідність сучасним нормативним вимогам.

Завдання: створити спеціальну систему безперервного і тривалого спостереження, оцінки стану НВП.

Шляхи реалізації: формування діагностичного моніторингу на основі організації збору та оцінки спеціальної інформації про діяльність та стан освітньої системи школи на різних рівнях (клас, паралель, заклад) у певний період її функціонування; спрямування систем внутрішнього моніторингу на визначення рівнів навчальних досягнень учнів, на виявлення результатів

навчання учнів школи, аналіз їх і оцінка змісту освіти; забезпечення результативності виконання функціональних обов'язків учасниками НВП

Напрямок – освіченість.

Мета: виховати освічену, різнобічну, інтелігентну людину з активною громадянською позицією, основою якої є національна самосвідомість.

Завдання: створити умови для здобуття загальної середньої освіти на рівні державних стандартів та мотивації до подальшого навчання у вищих навчальних закладах; формувати навички грамотного і виразного письмового та усного мовлення; формувати вміння самостійно й оперативно одержувати необхідні нові знання.

Шляхи реалізації: використання досягнень педагогічної та психологічної науки, розробка і апробація нових педагогічних технологій, методів і форм навчання та виховання; розробка і впровадження нових моделей організації НВП, які б відповідали запитам учнів, поєднували індивідуальну, групову, колективну форми роботи на уроці; проведення психолого-педагогічних семінарів з метою ознайомлення педагогів з новими технологіями; проведення моніторингу якості освіти учнів за всіма освітніми галузями, створення програми моніторингових досліджень.

Напрямок – обдарованість.

Мета: виявити риси обдарованості особистості, різнобічно сприяти розвитку обдарованості, створити систему роботи з обдарованими учнями.

Завдання: забезпечити виконання «Концепції роботи з обдарованими учнями»; забезпечити ефективність та результативність НВП для формування глибоких знань з основ наук; залучити учнів до експериментальної, наукової роботи, участі у олімпіадах, секціях МАН; надавати методичну допомогу педагогам, що працюють з обдарованими учнями.

Шляхи реалізації: щорічний моніторинг досягнень у конкурсах, олімпіадах; діагностика обдарованості та створення умов для навчання й розвитку обдарованих учнів на основі використання інноваційних технологій; розвиток здібностей дітей шляхом залучення їх до участі в роботі секцій МАН,

гуртків, клубів, студій, секцій; проведення олімпіад з основ наук, інтелектуальних турнірів, фестивалів, виставок; залучення обдарованих учнів до участі у міських фестивалях, конкурсах; висвітлення досягнень та проблем роботи з обдарованими учнями шляхом проведення круглих столів, педагогічних консилиумів, психолого-педагогічних семінарів із залученням батьків, науковців.

Напрямок – майстерність.

Мета: створити умови для професійного зростання, розкриття творчого потенціалу кожного педагогічного працівника школи.

Завдання: сформулювати у педагогічних працівників школи готовність до впровадження сучасних педагогічних інноваційних технологій; сприяти підвищенню рівня фахової та педагогічної майстерності кожного вчителя.

Шляхи реалізації: посилення ролі методичних служб школи у проведенні діагностики вивчення рівня професійної компетентності учителів та створення моделей методичної роботи з групами педагогів різного рівня професіоналізму; впровадження в практику роботи педагогічних працівників досліджень в галузі педагогіки, психології, теорії викладання предметів; проведення моніторингу досягнень учителів, та коригування на його основі їх діяльності.

Напрямок – соціум.

Мета: виявити дітей з неадекватною поведінкою, що належать до «групи ри-зику», сформулювати систему роботи з цією категорією.

Завдання: формувати навички свідомої дисципліни; створити сприятливі умови для співробітництва педагогів, учнів, батьків як необхідної умови запобігання відхилень; виховати в учнів нетерпимість до різноманітних правопорушень.

Шляхи реалізації: вивчення учнів за допомогою психологічних тестів і методів спостереження; залучення учнів, схильних до правопорушень, до гурткової і секційної роботи; проведення психологічних семінарів, впровадження різноманітних форм позакласної роботи з метою організації

дозвілля учнів; розвиток позитивних рис дитини на основі моніторингу рівня соціального розвитку дитини у зв'язку з вивченням умов її життя та виховання в родині.

Напрямок – здоров'я.

Мета: виховати свідоме ставлення до здоров'я як найвищої соціальної цінності; формувати гігієнічні навички і засади здорового способу життя; зберігати та зміцнювати фізичне і психічне здоров'я.

Завдання: створити у школі цілісну систему формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя; формувати у дітей негативне ставлення до шкідливих поведінкових звичок; формувати гігієнічні навички та засади здорового способу життя.

Шляхи реалізації: визначення пріоритету у педагогічній роботі з батьками та громадськістю, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя; забезпечення безпечних та нешкідливих умов навчання, режиму роботи, умов для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я; організація співпраці з кабінетом планування сім'ї міської лікарні, дитячими поліклініками; дотримання вимог охорони дитинства, техніки безпеки, санітарно-гігієнічних та протипожежних норм; розробка та впровадження в практику роботи сучасного моніторингу діагностики та корекції стану здоров'я дітей.

Проаналізуємо основні методичні підходи при реалізації кожного з названих напрямків.

Напрямок – педагогічний моніторинг.

Даний напрямок ми розглядали з наступної позиції: він повинен бути не оцінкою результату роботи системи учитель – учень, а активним інструментом їхньої співпраці. Ми намагались перетворити учня із об'єкта моніторингу в активний суб'єкт цього процесу.

Завдяки моніторинговим дослідженням ми отримуємо оперативну, об'єктивну і точну інформацію про поточний стан навчального процесу, що дозволяє своєчасно прийняти управлінське рішення. Таким чином, педагогічний моніторинг необхідно проводити по двох напрямках: діагностика

рівнів навченості; діагностика професійного рівня вчителів. Перший передбачає визначення рівня засвоєння програми з певної дисципліни учнем, класом, паралеллю відповідно до існуючих стандартів. Результати цього процесу дозволяють вчасно внести корективи в організацію роботи учнів. Другий надає можливість адміністрації школи діагностувати професійний рівень вчителів відповідно до сучасних вимог та, при необхідності, проводити відповідні коректуючі дії з метою максимального наближення діяльності вчителя до цих вимог.

Як показало дослідження, діагностику рівнів навченості необхідно проводити за такою схемою - моніторинг рівня навченості: учнів з певної теми, з предмету; класу з дисциплін навчального плану; паралелі та школи в цілому.

Методика організації моніторингу на рівні теми може бути досить різноманітною. Форми її проведення визначаються специфікою навчального предмета, віком дітей, рівнем професійної підготовки вчителя та ін. Тому детально його розглядати ми не будемо.

Використовуючи моніторинг навчальних досягнень, учитель одержує об'єктивні дані про умови та результати освіти кожного учня, а тому має можливість науково і конструктивно, точно і вимогливо впливати на учня, залучати при цьому, в разі необхідності, батьків, класного керівника. З іншого боку, при використанні моніторингу відбувається поточне корегування (самокорегування), що значною мірою сприяє: підвищенню активності учнів, розвитку їхньої ініціативи; досягненню взаємоузгодженості впливів на рівнях батьки – учень - учитель; позитивній динаміці розвитку навчальної діяльності учнів; підвищенню рівня саморозвитку та самоорганізації учасників освітнього процесу; позитивній динаміці задоволеності учасників освітнього процесу результатами навчальної діяльності.

Внутрішкільний моніторинг якості навченості учнів з предмету проводиться згідно перспективного плану роботи школи. З української мови та математики проводяться контрольні зрізи знань три рази на рік, з інших предметів – один-два рази. У вересні проводяться діагностичні контрольні

роботи. Завдання для контрольних робіт розробляються творчою групою вчителів із врахуванням державних стандартів [7,12,13], погоджуються з завідуючим методоб'єднанням та контролюється з боку адміністрації. Результати заносяться до спеціально розроблених таблиць, які включають не тільки оцінки, а й математичний аналіз стану викладання з предмету в цілому по класу, паралелі та по школі в цілому.

Результати моніторингу навчальних досягнень учнів аналізуються та обговорюються із вчителями на засіданнях методичних об'єднань, на педагогічній раді з метою корекції педагогічного впливу на дитину. Дана інформація є також предметом бесіди з батьками на зборах та під час індивідуальної роботи, з учнями під час аналізу контрольної роботи та оцінок за семестр. Результати всієї цієї роботи використовуються при проведенні класного узагальнюючого контролю, для написання розпоряджень та наказів по школі. Головне значення такого моніторингу – за загальними результатами класу, паралелі, школи не втратити кожну дитину як особистість, побачити проблеми, коли вони лише тільки виникають, створити умови для задоволення освітніх запитів дітей та їхніх батьків.

Дані моніторингу рівня навчальних досягнень учнів класу використовують класні керівники в своїй роботі як під час класних годин, так і під час батьківських зборів. Така робота дає наступне:

для учнів: простежити нахили (або відсутність їх) до предметів різних циклів, порівнюючи середній бал із цих циклів із середнім балом учня та середнім балом класу; визначити ступінь успіху учня за його рангом у класу; порівняти найвищі середні бали учнів різних класів для визначення учня, що досяг найкращих результатів навчання; відстежувати динаміку успішності учня з кожного предмета та циклу протягом усіх років навчання у школі.

Для вчителів: відстежувати відсотки рівня якості знань учнів з кожного предмету; обчислювати середній бал з кожного предмета та порівнювати його з середнім балом класу; здійснювати порівняльний аналіз результативності

роботи вчителів-предметників з різних методичних об'єднань, які викладають в одному класі.

Крім навчальних досягнень учнів моніторингу підлягає їх участь у громадському житті, гурках, творчих конкурсах олімпіадах, МАН, і т.п.

Напрямок – освіченість.

З метою реалізації цього напрямку здійснюється моніторинг державної підсумкової атестації випускників основної та старшої школи. Крім того, проводиться моніторинг об'єктивності оцінок вчителя, мета якого порівняти вимоги вчителя та державного стандарту.

На виконання концепції профільного навчання в школі здійснюється моніторинг організації та результативності профільного навчання, а також вступу випускників до вищих навчальних закладів 3-4 рівнів акредитації з урахуванням професії.

Одним із факторів надання якісних освітніх послуг є забезпечення виконання навчальних програм з усіх предметів, робочого навчального плану, тому в школі здійснюється моніторинг виконання навчальних програм.

Невід'ємною складовою загального розвитку дітей у школі є виховна робота. Моніторинг даного напрямку роботи дає можливість: виявити реальний стан виховної системи, проаналізувати зміни, вплив умов і засобів на її ефективність і доцільність; виявити потенційні можливості розвитку виховної системи; прогнозувати розвиток творчого потенціалу педагогів, учнівського колективу та впровадження в практику нетрадиційних виховних технологій.

Одним із напрямків моніторингу є позакласна робота учнів. Причому включається інформація не тільки про гуртки, секції і т.п., а й результативність їх роботи.

Напрямок “Обдарованість”.

Одним із найактуальніших питань сьогодення є робота з обдарованими учнями та розвиток їхніх творчих можливостей. Тому в школі здійснюється моніторинг результатів участі учнів у II етапі олімпіад, визначається шкільний

рейтинг учнів, рейтинг предметів та рейтинг підготовки учителями-предметниками учнів до другого етапу.

Результати моніторингу олімпіад обов'язково узагальнюються наказом по школі, з відзначенням учнів та кращих вчителів на загальношкільній лінійці.

Результати моніторингу олімпіад використовуються в наступному: як один із засобів аналізу методичної роботи школи; під час проведення атестації педагогічних кадрів; під час проведення шкільних конкурсів: “Кращий учень року”, “Кращий учитель року”, “Краще методичне об'єднання року”; як один із засобів формування позитивної громадської думки про школу та її імідж; для проведення перспективного аналізу участі шкільної команди в наступному році; для проведення аналізу роботи з обдарованими учнями; для проведення тарифікації на наступний рік; як один із засобів стимулювання та заохочення учнів та їхніх вчителів до перемог на олімпіадах.

Напрямок “Майстерність”.

Підлягає моніторингу і методична робота колективу школи. Доцільність його використання полягає в наступному: сприяє розвитку сучасного стилю педагогічного мислення, відпрацювання професійних навичок, саморегуляції та самовдосконалення педагога; систематизує повну інформацію щодо ефективності та результативності методичної діяльності вчителя; отримана узагальнюючо-аналітична інформація використовується: під час проведення чергової атестації педагогічних працівників, шкільного конкурсу “Кращий учитель року”, “Краще методичне об'єднання”, при визначенні рейтингу матеріального заохочення вчителів.

Напрямок “Соціум”.

З метою поліпшення соціального становища дітей та захисту їх прав у школі проводиться моніторинг. Робота з різними категоріями дітей проводиться за такими напрямками: регулярно проводяться засідання шкільної ради профілактики за участю представників КМСН, ССД, спеціалістів ЧМЦСССДМ, на яких розглядаються справи дітей з сімей, що опинилися в складних сімейних обставинах; проводиться просвітницько-профілактична

робота з учнями, батьками та вчителями (відео лекторії, виховні години, індивідуальні та групові консультації тощо); проводиться робота з учнями, що перебувають на обліку в школі (індивідуальна та групова форми); проводиться щорічний громадський огляд умов проживання, навчання, виховання та утримання дітей; створений суворий контроль за відвідуванням учнями учбових занять; соціальним педагогом регулярно перевіряються щоденники дітей з неблагонадійних сімей; протягом навчального року соціальним педагогом спільно з представниками КМСН відвідуються неблагонадійні родини; до гурткової та позашкільної роботи активно залучаються діти, які виховуються в неблагонадійних сім'ях, в сім'ях опікунів, та діти з девіантною поведінкою (в закладі постійно діють 26 гуртків та спортивних секцій, в яких задіяно 601 учень); постійно тісно співпрацюють соціальний педагог, практичні психологи, заступники директора, класні керівники та вихователі закладу; тісна співпраця ведеться і з представниками кримінальної міліції у справах неповнолітніх, служб у справах дітей, наркодиспансером, ЧМЦСССДМ, лікарем-психотерапевтом тощо.

Напрямок "Здоров'я".

Враховуючи що важливою складовою якості є збереження здоров'я та виховання в них дбайливого ставлення до власного здоров'я запроваджений моніторинг стану здоров'я. Всі учні один раз на рік проходять медогляд лікаря-педіатра, поглиблений огляд з залученням спеціалістів (лор, хірург, ортопед, невропатолог, окуліст, кардіолог, гінеколог, стоматолог). Щорічно шкільним лікарем проводиться аналіз захворювань, який зводиться до таблиць.

Висновок

Підсумовуючи сказане, варто наголосити, що моніторинг – це сучасний механізм управління освітніми системами. Запропонована нами методика, створена на основі досвіду роботи з даного напрямку, дає можливість відстежувати та своєчасно коригувати будь-який процес в освіті.

Реалізація всіх компонентів моніторингу навчання забезпечує оптимальну організацію об'єктів педагогічного процесу, робить його результативним,

конкретизованим та особистісно-зорієнтованим. Отже, процес навчання стає обміркованим, цілеспрямованим. У результаті він виступає як зворотній зв'язок у системі «Учитель – учень».

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. – К.: Шкіл. світ. – 24 с.
2. Директор школи №40 (376) жовтень 2005
3. Директор школи №43 (427) листопад 2006
4. Завуч №26.(285) Вересень 2006.
5. Завуч №32.(290) Листопад 2006.
6. Завуч №7.(265) Березень 2006.
7. Збірник різнорівневих завдань для державної підсумкової атестації з фізики. – Харків: «Гімназія», 2002 – 104 с.
8. Ховрич М.О., Ховрич Н.Я. Моніторинг навчальних досягнень – як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. //Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Випуск 45. Серія: педагогічні науки: Збірник. - Чернігів: ЧДПУ, 2007. - №45. – 216с. – С.47 – 51.
9. Управління школою №22-24 (142-144) Серпень 2006.
10. Управління школою №29 (149) Жовтень 2006.
11. Управління школою №30 (114) Жовтень 2005.
12. Фізика, 10-11 кл.: Програми для профільн. кл. загальноосвіт. навч. закладів з укр. мовою навч./ [О.Бугайов, М.Головко, Л.Закота та ін.]. – К.: Пед. преса, 2004. – 144 с.
13. Фізика, №2 (86), січень 2001. – С. 1-2.
14. Шишов С.Е., Кальней В.А. Школа: моніторинг качества образования. – Москва: Пед. общ-во России, 2000. – 320 с.
15. Романенко Ю. Моніторинг якості знань учнів у загальноосвітніх школах: експеримент, практика управління // Освіта і управління. – 2004 - №1. С.133-138.

